

Vlčnovský kroj

Vlčnovský kroj tvoří na Slovácku samostatný krojový ostrůvek. V rámci rozčlenění regionálních typů lidového oděvu patří do skupiny krojů uherskobrodských, která je značně rozmanitá. Pro každou příležitost byl dán systém oděvních součástí, které se navzájem kombinovaly a příslušely věku a stavu nositele. Bylo možné rozlišit svobodnou dívku od vdané ženy i mládence od ženáče. Podle příležitosti můžeme kroje rozdělit na pracovní, všední, sváteční a obřadní, v různých ročních obdobích se oblékaly doplňky v podobě součástí kroje zimního nebo letního.

Kroj se jako každá používaná věc vyvíjel v čase. Jeho podobu ovlivňovaly místní vkus, do jisté míry i slohová móda, požadavky na praktičnost oblékání, ale také ekonomická situace obyvatelstva i dostupnost různých látek a materiálů. Nositelem změn a novot vždy byla mladší generace. Jejich rodiče a prarodiče naproti tomu zachovávali v oblékání starší krojové varianty a součástky. Každá změna se tak v kroji, především v jeho střihu a výzdobě, projevovala postupně a po určitou dobu vedle sebe v obci existovaly krojové součástky v několika vývojových fázích.

Skupina mladých Vlčnovjanů. Foto: J. Klvaňa, 1891. Fotoarchiv Slovákckého muzea.

Dětský kroj

Děti do tří až pěti let oblékaly bez rozdílu pohlaví šatičky s řasnatou sukní a nabíranými rukávy zapínané na zádech. Nazývaly se obecně jako *kanduš*, *kanduška*, ve Vlčnově *tibétka*. Nejstarší tibétky se šily z červeného vlněného štofu neboli harasu i hedvábných vzorovaných atlasů. Nejvíce oblíbeným materiálem se stala vlněná látka zvaná *tibét* (odtud název součástky) ostře růžové barvy. Sváteční tibétky byly na prsou zdobené výšivkou s rostlinným vzorem. Tibétky dívčí a chlapecké se od sebe odlišovaly pouze v detailech. Dívčí tibétka měla na náprsence vyšitá srdéčka, chlapci měli místo krajních dvou srdéček ptáčky, nejčastěji kohouty. Kolem krku se uvazoval plátěný krejzlík.

Ke sváteční tibétce nosily děti na hlavě bohatě zdobenou čepičku *portovicu* šitou ze tří dílů hedvábné látky. Po ploše je čepička bohatě zdobená posítem stříbrnými flitry – *patáčky*, buliony a portami.

Charakteristickou ozdobou na portovici je růžice z červených, bílých a modrých stuh s květem kopretiny uprostřed. Ve věku 2-3 let, začali chlapci místo portovice nosit k tibétce klobouček, děvčátka turecký nebo střapcový šáteček či *delínek*. V období mezi čtvrtým a pátým rokem oblékaly děti místo tibétky součásti kroje ženského a mužského v adekvátní velikosti.

K prvnímu svatému přijímání dostávali kluci své první soukenné nohavice a vysoké boty, děvčátka čížmy a na hlavu poprvé posadily věneček s copy, který se nosil jen k největším církevním svátkům a rodinným obřadům.

Rodina s chlapečkem v tibétce a kloboučku. Foto: R. Pijáček, 2019.

Ženský kroj – součástky a vývoj

Základní spodní součásti kroje každé ženy i dívky byl *rubáč* zvaný ve Vlčnově i *opléčko* nebo *košula*. Skládal se ze dvou částí – *oplečí* obepínajícího trup a nařasené dolní části. Až do konce 1. světové války se nosilo opléčko delší než sukně. Vyčnívala z něho část nazývaná *sobota*. Po roce 1918 se košula zkrátila nad kolena a mezi světovými válkami se začaly nosit místo rubáče i spodní kalhotky s nohavičkou lemovanou krajkou.

Na rubáč se oblékaly rukávce příramkového střihu s volně formovanými rukávy shodného střihu jako u mužské košule. V zimě se nenosily podkasané nad loket, ale stažené k zápěstí, proto se jim říkalo *natahačky*. Rukávce tohoto typu zdobila původně žlutočerná výšivka, jejíž barevnost se postupně ke konci 19. století změnila na červenou. Už kolem roku 1880 se začaly rukávy rukávců hustě vrapit, posléze škrobit, přibírat množství plátna a získaly typický tvar včetně lomení téměř v polovině délky. Lomené škrobené rukávce s širšími krajkovými *kadrlemi* na koncích a s červenou výšivkou jsou jedním z nejcharakterističtějších znaků vlčnovského ženského kroje.

V létě se rukávce oblékaly bez korduly, což je dodnes možno spatřit v ustrojení krále a pobočníků při jízdě králů. Letní variantou rukávců jsou *faldy*, které se objevily po první světové válce hlavně jako ustrojení děvčátek a dívek k muzice. Na rozdíl od rukávců mají větší sklady a nezdobí je výšivka na *úpěstích* a *kadrlicích*. Nikdy se na ně neobléká *kordula*.

Hlavně k všednímu a pracovnímu kroji se kolem roku 1900 začaly nosit jupky. Šily se z různých materiálů od plátěných tisků přes polobrokáty, barchety, tiběty až po jupky plyšové a sametové. Jupky z dražších materiálů se díky pohodlí začaly nosit také k polosvátečnímu a svátečnímu kroji. Zdobily se našitím krajek, stuh a různých parád. Nejsvátečnější jupky jsou s pěti těmito ozdobami a bývají nazývány jako *pětiparádové*.

K rukávcům se obléká vestička, ve Vlčnově zvaná kordula. Šitá je z tmavomodrého sukna. V 19. století se objevila i kordulka z hedvábných látek či damašku. Ve Vlčnově ale zanikla ještě před rokem 1880 a i v létě se tak obléká kordula soukenná zdobená červeným cifrováním a našitím velkých červených střapců z červeného kamrholu. Střapcům, které jsou na ženské kordule umístěny symetricky, se říká *kyty*.

V chladnějším počasí oblékaly ženy bílý soukenný kabátek *lajbl* zdobený také červenou výšivkou, cifrováním a červenými střapci. Po roce 1900 se stále častěji místo lajblu šily *kacabaje* z plyše, sametu či beránčiny bohatě vyteplené a pohodlnější než starší lajbly, pod které bylo třeba obléct rukávce natahačky. Zaniklou součástí, která se však ještě v některých domácnostech vyskytuje, je ženský bílý kožich, který byl dlouhý asi do půli lýtek a zdobený aplikací barevné kůže kolem kapes.

Svrchní sukně si dívky opasují vždy jednu zezadu – podle příležitosti se jedná buď o bílý *fěrtoch* nebo černý *šorec*, pod kterými je postava rozšířena několika plátěnými spodnicemi. Před rokem 1900 se spodnice nenosily a fěrtoch původně rezné barvy s bílou nebo přírodně zbarvenou výšivkou přes *vrapy* se opásal přímo na rubáč. K obřadnímu kroji se začaly fěrtochy šít z bílého přimodřeného plátna, tzv. brněnského, s barvenou výšivkou přes vrapy. U kroje svátečního převládá černý šorec opět s barevnou výšivkou – *formou*. K všednímu a polosvátečnímu kroji převládla v meziválečném období zadní sukně převážně z tmavých látek – hlavně ze sametu a plyše. V zimě se nosily i vlněné sukně fialovomodré barvy s drobným pepitovým vzorem zvané *moldonky*.

Přední sukně *fěrtůšek* se šila z různých materiálů. Ty nejstarší z vyvazovaného modrotisku, plátěných potisků *kartounů*, posléze i hedvábných atlasů, vlněných tibětů i jemných mušelinů. Nejoblíbenějším materiálem k šití svátečních fěrtůšek se stal červený vlněný haras s místním pojmenováním *štóf* (z německého Stoff = látka, materiál). Ve třicátých letech 20. století se začaly objevovat také brokátové fěrtůšky. Oblíbené byly hlavně světlé brokáty s malovanými květy, které oblékaly ke svatbě vlčnovské nevěsty. Jediným zdobným prvkem na fěrtůšce jsou tři hedvábné stužky – *pentličky*. V 80. – 90. letech 19. století se začala našít nejprve jedna pentlička do poloviny délky sukně. Posléze se přidávala ještě druhá a třetí a pentličky se počátkem 30. let 20. století přesunuly směrem k dolnímu okraji fěrtůšku. Hedvábné pentličky z meziválečného a poválečného období byly barvené a při namočení výrazně zapouštěly, proto ženy nechtěly v parádním fěrtůšku nikdy zmoknout.

Do konce 19. století byly nedílnou součástí fěrtůšku *tráčky*, *harase*, které sloužily k uvázání sukně kolem pasu a nechávaly se vepředu volně splývat až k dolnímu okraji sukně. Postupně se ve Vlčnově tráčky oddělily jako samostatná krojová součástka složená ze čtyř vyšívaných pruhů vsítých do pasu.

Nejstaršími pokrývkami hlavy dívek a žen byla ve Vlčnově, stejně jako jinde na Slovácku, *šatka* tvořená pruhem plátna s výšivkou na koncích. U vdáných se uvazovala na čepec s překrásně vyšitým čtvercovým dýnkem patrným při pohledu zezadu. Šatka se vážala buď *konce dole* nebo s cípy omotanými kolem hlavy – *konce hore*. Z dvojího způsobu vázání šatky se vyvinul také způsob vázání čtvercového tištěného šátku, který se začal objevovat již kolem poloviny 19. století. Nejstarší byly vyráběny z modrotisku – se žlutým potiskem teček po ploše a květinovou bordurou.

Zhotovovali je uherskobrodští barvíři a říkalo se jim *barvenické*. Ve Vlčnově se zachovaly jen ve sbírkách pošmistra Zemka a uloženy jsou dnes ve Slováckém muzeu. Velmi brzy je nahradily červené turecké šátky - *turečáky* - dovážené převážně z tyrolských dílen ve Feldkirchu nebo Dornbirnu. V obci byly oblíbené převážně šátky s prázdným středem, méně se nosily *kvítkové*, prakticky vůbec se nevyskytovaly *halúzkové*. V meziválečném období se do oblíby dostaly štrápcové šátky nošené k všednímu a polosvátečnímu kroji, v chladnějším počasí se nosily černé *delinky*. K všednímu kroji se začaly nosit bílé tiskové šátky uvázané pod bradu nebo v horkém létě také v týle pod jedním cípem *na čajku*.

Ženy ve Vlčnově obouvají ke kroji *čížmy* s vysokou holínkou, které si zachovaly starobylý stříh se špičkou vepředu. Šité byly na jedno kopyto a až nošením se natvarovala pravá a levá bota.

Kroj svobodných a vdaných

Hlavním rozlišovacím znakem svobodné a vdané ženy byl způsob uvázání šátku, který se také mohl lišit podle toho, k jaké příležitosti šla žena ustrojena.

Vázání konce dole, zvané *na ocas*, nosily svobodné dívky tak, aby jim zpod šátku vyčnívala mašle uvázaná v copu. Vdané ženy tento úvaz nosily k velkým církevním slavnostem a svátkům vždy k bílému fěrtochu a na *obálenici* – plátěném čepci s loubkovou oválnou konstrukcí. Stejnou obálenicu si ženy uvázaly k běžně nošenému šátku uvázanému konce hore, tzv. *na ženu*. Říkalo se, že je žena *začepená*. Nejběžnějším způsobem úvazu šátku bez rozlišení svobodné a vdané se stal během první poloviny 20. století úvaz *pod bradu*. Ve Vlčnově se nikdy neříkalo na babušu jako jinde v okolí. Dívky pak nosily k obřadním příležitostem (svatba, pohřeb) a církevním svátkům, např. o Božím těle, jako znak svého stavu věnec složený ze čtyř částí.

Dívka ve svátečním kroji. Foto: E. Horský, 1900.

Rodina ve svátečním kroji kolem roku 1930.

Mužský kroj – součástky a vývoj

Na mužském kroji se vývoj za posledních sto let projevil převážně v rozvinutí výšivkové výzdoby na nohavicích, kordulách a košilích. Jinak je podoba mužského kroje v podstatě stejná a vzhledem ke konzervativnosti Vlčnovjanů zde každá novinka byla přijímána velmi pozvolna.

Mužská košile je starého střihu s nabíranými rukávy i stánkem. Jinde na Uherskohradištsku se jí říká *dudovica*, ve Vlčnově prostě *košula*. V létě se oblékala volně přes plátěné gatě *plkavice*, říkalo se, že se nosí *košula ven z gatí*. Kasala se pouze do soukenných nohavic. Zdobená je na náramenicích, obojku a přednici výšivkou na výřez v podkladové bílé barvě. Nepřeberné množství vzorů výšivek má své pojmenování. Oblíbeným motivem na mužské výšivce jsou hlavně různé ptáci. Výšivky se pak jmenují *na pávy*, *na krahujce*, *na kukačky*, *na ohlédavé ptáky*, *na kohúty* atd.

Na košili se obléká soukenná vesta *kordula* zdobená výrazným modrým a červeným šňůrováním a cifrováním. Na zádech se výzdoba skládá ze tří výrazných slzovitých *pánů* s červeným třepením v dolní části. Na předním díle je výzdoba soustředěná na levou stranu v podobě několika srdéček doplněných výraznými kamrholovými kytami. Na pravé straně korduly, která se nikdy nezapínala, jsou našity barevné knoflíky do tvaru trojúhelníka nebo i několika květů.

Kalhoty se nosily jako u většiny krojů dvojí, plátěné a soukenné. Plátěné rovného střihu, oblékané na všední den a v létě i ke svátečním příležitostem, byly ve Vlčnově zvané *plkavice*. *Nohavice* se šily z tmavomodrého sukna s typickým zdobením kolem punktu, které se během první poloviny 20. století rozrostlo až téměř ke kolénům. Základem zdobného šňůrování je velký květ trojlístku – *jatelinky*.

Jako svrchní součást nosili ke svátečním příležitostem muži dlouhý bílý soukenný kabát – *halenu*. Zdobení vlčnovské haleny není výrazné, omezuje se na červené, černé a zelené lemování paspulkami. Velký límec zvaný *darmovis* nebo *schlopec* se při dešti přehazoval přes hlavu a plnil funkci deštníku. Halena se s výjimkou pohrbu nikdy neoblékala do rukávů, ale nosila se pouze přehozená přes ramena.

Od třicátých let 20. století se nosil také dvouřadový krátký černý kabát městského střihu, který oblékali v chladném počasí hlavně svobodní mládenci. Mužský kožich byl dlouhý, podobně jako ženský sahál do půli lýtek, a zdobený byl aplikací barevné kůže. Na rozdíl od ženského byl ale výrazné hnědé barvy.

Pro vlčnovský kroj je charakteristický klobouk s plochým kulatým dýnkem. Na konci 19. století byl celý klobouk větší, s ohrnutou výraznou krepou. Rovné dýnko se postupně začalo pošívat červeným kamrholem, stejným jako na kordulách. Po roce 1900 už nosili svobodní mládenci klobouk, který byl po celé ploše dýnka pošitý kamrholem, s krepou přiléhající k hlavě a červenou kuličkou *kotulkou* jako znakem svobodného stavu. Někdy se nesprávně označuje jako kotulka klobouk, ale ve Vlčnově se tak skutečně říkalo jen červené kuličce.

Muži obouvají ke kroji černé boty s tvrdou holínkou a nízkým širším podpatkem jako jinde v okolí. Před rokem 1900 ale Vlčnovjané obouvali starší typ bot se dvěma švy po stranách a modrou bambulkou vepředu doplněnou štrápcem splývajícím na nárt.

Kroj svobodných a ženáčů

Znakem svobodného mládence je na kroji pentlička – barevná strojově vytkávaná stuha navlečená na konec řemenu obtáčeji nohavice. Ženáci pentličku v řemenu nikdy nenosili, stejně jako kamrholovou kuličku na klobouku. Stejně jako sejmnutí věnce z hlavy nevěsty o svatbě stalo se aktem přijetí svobodného mládence mezi ženáče ustrížení kuličky z klobouku během svatebního večera.

Ozdoba na klobouku v podobě voničky z textilních květů a barevného štrápece bambulek doplněná o kosárky, dvě bílá kohoutí pera, byla určena pouze odvedeným *legrútům*. Nenosili ji ani děti, ani starší svobodní, a nikdy ne ženatí muži.

Muž ve svátečním kroji. Foto: E. Horský, 1900.

Odvedenec – *legrút*, 1932, soukr. archiv.

Příležitosti k oblékání kroje

Kroj byl až do poloviny 20. století ve Vlčnově běžnou každodenní součástí oblečení. Postupně se jeho používání redukovalo na několik málo svátečních a obřadních příležitostí. V současné době je jízda králů největším svátkem, při kterém na sebe řada Vlčnovjanů obleče kroj. Nejen jezdci královské družiny, jejich rodiny a členové souborů a muzik, ale i mnoho občanů využije příležitosti jedenkrát za rok vyjít do krojového průvodu nebo do obce *naparádění*.

Od roku 1988, kdy začaly dívky z ročníku osmnáctiletých doprovázet své spolužáky při všech příležitostech spojených s jízdou králů, se nebývale rozmohlo oblékání dívek do obřadní varianty kroje korunované věncem.

Kroj krále a pobočníků

Král a pobočníci na sobě mají oblečeny součástky ženského obřadního kroje. Jízda králů je jedinou příležitostí výročního obyčejového cyklu, kdy na sebe muži berou ženský oděv bez jakéhokoli maskarního podtextu. Naopak oblečení je vysoce slavnostního, až obřadního charakteru, ve kterém převládá bílá barva. Ta byla v lidovém oděvu vždy sama o sobě obřadní a určitý typ součástek se používal jen k několika málo příležitostem v životě.

Pod sukně si král i pobočníci nejprve oblékají plátěné plkavice, v chladnějším počasí i soukenné nohavice. Na spodnici je zezadu opásán bílý obřadní fětoch. Fěrtůšek je také bílé barvy, původně se používal mušelínový, který byl postupně nahrazen krajkovým. Rukávce jsou oblékány zásadně bez korduly, která je mladší krojovou součástkou. Zajímavostí je, že v průběhu 20. století, kdy se již po první světové válce začala měnit výzdoba koní a místo textilních stuh se začaly používat růže z krepového papíru, si na hrudi a zádech krále a pobočníků našly místo velké trikolorové růže. Ty se v posledních dvaceti letech, opět v souvislosti s redukcí množství krepových ozdob, z kroje odstranily jako cizorodý prvek.

Královskou korunu a korunu pobočníků tvoří klobouk, který je dokola pošíť červenými textilními stuhami, stejnými, jako mají na věnci nevěsty a družice. Symbolem svobody a mládí je věneček lemující klobouk, který má na dýnku upevněnou papírovou tříbarevnou růži nebo růžici z mašlí.

Král David Chaloupka. Foto: R. Pijáček, 2019.

Kroj legrútů

Základní součásti mužského kroje, tedy košulu, kordulu, nohavice s řemenem a boty, doplňuje u legrúta jako znak jeho stavu vonička s věncem barevných kuliček a dvěma kosárky na klobouku. Stejně tak jsou legrúti odlišeni růžovým vlněným šátkem zvaným *tibétek* protaženým knoflíkovou dírkou korduly.

Legrúti. Foto: R. Pijáček, 2016.

Kroj družic

Dívky zvané ve Vlčnově *družice* oblékají obřadní variantu kroje, kterou korunuje věnec skládající se z několika částí a ty se na hlavu dodnes připevňují postupně. Nejprve se k vlasům připne *obálenica* s velkým vějířem stuh, které vzadu splývají na záda. Jako druhá se uvazuje červeno-zelená tkaná stuha zvaná *halenka*, protože zahalovala, halila část vlasů. Jako další se přivazuje *ganka* zdobená barevnými perličkami z foukaného skla a s velkými kruhovými náušnicemi, seskládanými z hedvábných stuh, na koncích. Jako poslední se na hlavu uvazuje věnec z barevných textilních květek, perliček a zrcátek. Celý věnec se posazuje hodně dozadu, aby byly vidět vlasy vždy hladce sčesané z čela.

Družice ročníku 2001 při jízdě králů 2019. Foto: L. Chvalkovský.

Mgr. Marta Kondrová

Výběrová literatura:

BENEŠ, Josef. *Diferenciace krojových druhů vlčnovského ženského kroje*. Český lid 44, 1957, č. 3, s. 127 – 134.

BENEŠ, Josef. *Rok ve Vlčnově 1945-46: národopisný dokument o životě vesnice*. Vlčnov: Společnost jízdy králů, 2003. 263 s.

BENEŠ, Josef. *Vlčnovské vyšívání: příspěvek k výzkumu a zhodnocení národopisných sbírek*. Brno: Moravské museum, 1959. 76 s.

BENEŠ, Josef. *Vývoj lidových krojů na Uherskobrodsku*. Studie Krajského musea v Gottwaldově. Malá řada společenských věd; č. 19. Gottwaldov: Krajské museum, 1957. 22s.

KLVAŇA, Josef. *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. In: Moravské Slovensko, sv. 1. Praha: Národopisné museum československé, 1918. s. 175 – 179.

KONDROVÁ, Marta: *Vlčnovský kroj*. In: MITÁČEK, Jiří (ed). *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčno, 2013. s. 667 – 762.